

รายงานโครงการวิจัยฉบับสมบูรณ์
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

โครงการวิจัยวิจัยและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
เพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง

รหัสโครงการ 184643

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างบทบาทสตรีชาติพันธุ์
บนพื้นที่สูงในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน

โดย

ณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ และคณะ

เดือน มีนาคม ปี พ.ศ. 2567

งบประมาณสนับสนุนงานมูลฐาน (Fundamental Fund)
ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566 จากกองทุนส่งเสริม
วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม

รายงานฉบับสมบูรณ์
(Final Report)

โครงการวิจัยและพัฒนากระบวนการเสริมสร้าง
บทบาทสตรีชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง
ในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน
Research and Development on
Empowering of Ethnic Highland Women Role
for the Community Strengthen

แผนงานวิจัยเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนบนพื้นที่สูง
และงานวิจัยเชิงนโยบาย

โดย

คณะผู้วิจัย
นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ
นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
นางสาวภาวิณี คำแสน
นางสาวณิรินทร์พัชร ชยวงศ์ธร
นายปภพ จีรัตน์

สังกัด
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)

มีนาคม 2567

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) และ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน) ที่ให้การสนับสนุนทุนวิจัย ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2566

ขอขอบคุณ กลุ่มสตรีนาร่องในกลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าปักอ้าวเมียนบ้านปางค่าใต้ กลุ่มสตรีนาร่องในกลุ่มผ้าเขียนลายเทียนบ้านสิบสองพัฒนา กลุ่มสตรีนาร่องบ้านห้วยชมพู กลุ่มสตรีนาร่องบ้านพระบาทห้วยต้มและบ้านนาเลียง กลุ่มสตรีผู้สูงอายุบ้านปางบง และกลุ่มสตรีผู้นำที่จะเป็นวิทยากรท้องถิ่นในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแม่แฮ ที่สละเวลาให้ข้อมูล ร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และร่วมทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในชุมชนโครงการหลวงที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์และบริบทพื้นที่

ขอขอบคุณ กลุ่มสตรีนาร่องในกลุ่มเครือข่ายพื้นที่ (Growth Pole) โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ถ้ำเวียงแก น้ำแปง ที่สละเวลาให้ข้อมูลสำหรับใช้ศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและบทบาทสตรีชาติพันธุ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมกับ สวพส.

ขอขอบคุณ หัวหน้าศูนย์ฯ เจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ เจ้าหน้าที่ สวพส. ฝ่ายประสานงานและสนับสนุนงานศูนย์พัฒนาโครงการหลวง 5 แห่ง ได้แก่ ปังค่า ห้วยน้ำขุ่น พระบาทห้วยต้ม ป่าเมียง แม่แฮ ขอขอบคุณ นักวิชาการส่งเสริมและพัฒนา สวพส. หัวหน้าโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง คือ วังไผ่ ถ้ำเวียงแก น้ำแปง และเจ้าหน้าที่ สวพส. ที่ปฏิบัติงานในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง คือ วังไผ่ ถ้ำเวียงแก น้ำแปง ตลอดจนผู้ที่เกี่ยวข้องที่ได้ประสานงานและร่วมปฏิบัติการวิจัยในครั้งนี้ให้สำเร็จลุล่วงด้วยดี

คณะผู้วิจัย
มีนาคม 2567

คณะผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการ

ชื่อ-สกุล	นางสาวณัฐวรรณ ธรรมสุวรรณ
ตำแหน่ง	นักวิจัย 5
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3205
Email:	natthawan04@gmail.com

ผู้ร่วมวิจัย

(1) ชื่อ-สกุล	นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์
ตำแหน่ง	ผู้อำนวยการ สำนักผู้อำนวยการ
หน่วยงาน	สำนักผู้อำนวยการ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 1119
Email:	kesaraporns@hrdi.or.th
(2) ชื่อ-สกุล	นางสาวภาวิณี คำแสน
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3205
Email:	K.pwn03@gmail.com
(3) ชื่อ-สกุล	นางสาวณิรินทร์พัชร ชยวงศ์ธร
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3205
Email:	Kaoat.aumjiw@gmail.com
(4) ชื่อ-สกุล	นายปภพ จีรัตน์
ตำแหน่ง	เจ้าหน้าที่โครงการ
หน่วยงาน	สำนักวิจัย สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน)
ที่อยู่	65 หมู่ 1 ตำบลสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ 50200
โทรศัพท์	0-5332-8496 ต่อ 3205
Email:	papob9261@gmail.com

สารบัญเรื่อง

	หน้า
กิตติกรรมประกาศ	ก
คณะผู้วิจัย	ข
สารบัญเรื่อง	ค
สารบัญตาราง	จ
สารบัญภาพ	ฉ
บทคัดย่อ	ญ
Abstract	ฎ
บทที่ 1 บทนำ	
1.1 หลักการและเหตุผล	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	2
1.3 ขอบเขตของการวิจัย	2
บทที่ 2 การตรวจเอกสาร	
2.1 ทฤษฎีทุนมนุษย์ (Human Capital)	4
2.2 บทบาทสตรี	5
2.3 แนวคิดคุณภาพชีวิต	9
2.4 ความสุข: ตัวชี้วัดและดัชนีชี้วัด	10
2.5 การตลาดออนไลน์ (Digital Marketing)	15
2.6 แพลตฟอร์มออนไลน์ (Digital Platform)	16
2.7 กระบวนการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค	17
2.8 ทฤษฎีส่วนประสมการตลาดออนไลน์หรืออิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Marketing Mix)	18
2.9 การทบทวนวรรณกรรม/สารสนเทศ (information) ที่เกี่ยวข้อง	19
บทที่ 3 วิธีการวิจัย	
3.1 วิธีการวิจัย	25
3.2 สถานที่ดำเนินการวิจัย	25
บทที่ 4 ผลการวิจัย	
4.1 การทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีในชุมชนโครงการหลวง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	27
4.1.1 การทบทวนผลการศึกษการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีต่อการพัฒนา เศรษฐกิจครัวเรือน ในสถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564)	27
4.1.2 การทบทวนข้อเสนอแนะแนวทางการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ ในสถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูง แบบโครงการหลวง (ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564)	34

สารบัญเรื่อง (ต่อ)

	หน้า
4.1.3 การคัดเลือกกลุ่มสตรีเป้าหมายในสถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้อง	36
4.1.4 การทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีเป้าหมายใน สถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูง แบบโครงการหลวง	43
4.1.5 การวิเคราะห์และสรุปกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ บนพื้นที่สูง	65
4.2 การศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและบทบาทสตรีชาติพันธุ์ ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงจังหวัดน่าน จำนวน 3 แห่ง	65
4.2.1 การคัดเลือกพื้นที่ศึกษาและกลุ่มตัวอย่างสตรีบนพื้นที่สูงร่วมกับ ผู้ที่เกี่ยวข้อง	65
4.2.2 การเก็บข้อมูลด้วยแบบสอบถามตามเกณฑ์ตัวชี้วัดมิติการประเมิน การเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิต จำนวน 3 มิติ	65
4.2.3 ผลการศึกษา วิเคราะห์ ประมวล และสรุปผล	66
บทที่ 5 สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย	76
เอกสารอ้างอิง	89
ภาคผนวก	
แบบสอบถามการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตของสตรีในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส.	92

สารบัญตาราง

ตารางที่	หน้า	
1	ดัชนีความอยู่ดีมีสุข องค์ประกอบ และตัวชี้วัดความอยู่ดีมีสุขของคนไทย	11
2	ดัชนีชี้วัด “ความอยู่เย็นเป็นสุข” ของชุมชนหรือความสุขมวลรวมชุมชน	13
3	กิจกรรมเสริมสร้างความรู้และทักษะของสตรีเฉพาะที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ดำเนินงานบางกิจกรรมและในบางสถานีฯ/ศูนย์ฯ	35
4	พื้นที่ กลุ่มสตรีเป้าหมาย ชาติพันธุ์ ประเด็นเพื่อการพัฒนา และแนวทาง การยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในสถานีฯ/ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง	41
5	พื้นที่ กลุ่มสตรีเป้าหมาย ชาติพันธุ์ ประเด็นเพื่อการพัฒนา และแนวทาง การยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง	42
6	พื้นที่และข้อมูลของกลุ่มสตรีเป้าหมายในการพัฒนาทักษะการเป็นวิทยากร ถ่ายทอดความรู้	59
7	สัดส่วนอายุของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จังหวัดน่าน 3 แห่ง	66
8	สัดส่วนการได้รับการศึกษาและระดับชั้นการศึกษาของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงจังหวัดน่าน 3 แห่ง	66
9	สัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส. ของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	67
10	ประเภทและสัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส. ด้านการส่งเสริมอาชีพ ของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	68
11	ประเภทและสัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส. ด้านการเสริมสร้าง ความเข้มแข็งของชุมชน ของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	68
12	ประเภทและสัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส. ด้านการอนุรักษ์และ ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	68
13	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลในการร่วมวางแผนอนาคตของครอบครัว (รายพื้นที่/ชาติพันธุ์)	70
14	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลในการร่วมตัดสินใจเรื่องการศึกษาของบุตร (รายพื้นที่/ชาติพันธุ์)	71
15	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลในการร่วมตัดสินใจเรื่องระดับการศึกษาของบุตร (รายพื้นที่/ชาติพันธุ์)	72

สารบัญญภาพ

ภาพที่		หน้า
1	ประเภทและสัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับโครงการหลวงของกลุ่มสตรี ผู้ให้ข้อมูล	28
2	สัดส่วนการมีส่วนร่วมตัดสินใจในครอบครัวของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	29
3	สัดส่วนการมีส่วนร่วมวางแผนอนาคตของครอบครัวของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	29
4	สัดส่วนการมีส่วนร่วมดูแลสุขภาพอนามัยของคนในครอบครัวของกลุ่มสตรี ผู้ให้ข้อมูล	30
5	สัดส่วนการมีส่วนร่วมตัดสินใจเรื่องการศึกษาของบุตรของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	30
6	สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงด้านอาหาร (ข้าว) ของครัวเรือนสตรี ผู้ให้ข้อมูลก่อนและหลังเข้าร่วมงานส่งเสริมกับโครงการหลวง	31
7	สัดส่วนความหลากหลายของอาหารในรอบ 10 ปีของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูล	31
8	สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูลก่อนและหลัง เข้าร่วมงานส่งเสริมกับโครงการหลวง	32
9	ชนิดและสัดส่วนพืชที่ปลูก รวมทั้งสัดส่วนการมีชื่อเป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดิน ทางการเกษตรของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูล	33
10	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ ปังค่า กลุ่มวิสาหกิจชุมชนผ้าปักอ้อมเย็นบ้านปางค่าใต้	36
11	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ ปังค่า กลุ่มผ้าเขียนลายเทียนบ้านสิบสองพัฒนา	37
12	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ ปังค่า กลุ่มผ้าเขียนลายเทียนบ้านม้งใหม่	37
13	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ ห้วยน้ำขุ่น กลุ่มสตรีชาติพันธุ์ลาหู่บ้านห้วยชมภู	38
14	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ พระบาทห้วยต้ม	39
15	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ ป่าเมียง	40
16	การวิเคราะห์และคัดเลือกพื้นที่และกลุ่มสตรีเป้าหมายร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย ในพื้นที่ดำเนินงานศูนย์ฯ แม่แอย	40
17	นายนิวัฒน์ พุ่งเย็น หัวหน้าศูนย์ฯ ปังค่า กล่าวต้อนรับผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม แนะนำวิทยากร และคณะนักวิจัย	45
18	นางสาวเกษราภร ศรีจันทร์ นักวิจัย สวพส. นำเสนอผลการศึกษาบทบาทสตรี ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงต่อการพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือน: ศูนย์โครงการหลวงปังค่า	45
19	คุณอัมมัททัย กันจិនะ ผู้เชี่ยวชาญด้านการพัฒนาธุรกิจและนวัตกรรม สำนักงานส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (CEA) วิทยากร	45

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
20	การฝึกปฏิบัติการในการใช้เครื่องมือรวบรวมข้อมูลเพื่อการออกแบบที่ตอบโจทย์ของกลุ่มลูกค้าและเทคนิคการจับคู่สีในผลิตภัณฑ์หัตถกรรม	46
21	ผู้เข้าร่วมอบรมนำเสนอผลการฝึกปฏิบัติการในการใช้เครื่องมือรวบรวมข้อมูลเพื่อการออกแบบที่ตอบโจทย์ของกลุ่มลูกค้าและเทคนิคการจับคู่สีในผลิตภัณฑ์หัตถกรรม	46
22	การฝึกปฏิบัติจริงในการพัฒนาสินค้าหัตถกรรมใหม่	46
23	ตัวอย่างต้นแบบกระเป๋าเนกประสงค์แบบพกพา (พับได้)	47
24	ตัวอย่างต้นแบบกระเป๋าสะพายขนาดเล็ก	47
25	ตัวอย่างต้นแบบกระเป๋าสะพายขนาดใหญ่	48
26	การติดตามให้คำแนะนำของผู้ให้คำปรึกษาฯ ทั้งในพื้นที่และผ่านสื่ออิเล็กทรอนิกส์ (ไลน์)	48
27	การขนย้ายต้นกล้าห้อมจากแหล่งผลิตสู่แปลงเรียนรู้และวางแผนการปลูกทดสอบร่วมกับเจ้าหน้าที่ศูนย์ฯ ปังค่าและกลุ่มสตรีเป้าหมาย	49
28	การร่วมปลูกทดสอบต้นห้อม 2 สายพันธุ์ ในโรงเรือนและป้องกันจิ้งจอกด้วยวิธีกล	49
29	ระบบน้ำหยดและระบบพ่นฝอยในแปลงทดสอบ	49
30	การเก็บตัวอย่างไพลในแปลงของเกษตรกรเพื่อส่งวิเคราะห์สรรพคุณ	50
31	การศึกษาข้อมูลสมุนไพรในชุมชนร่วมกับปราชญ์ชาวบ้านด้านสมุนไพร	50
32	หมอยาและตัวอย่างไพลที่ใช้รักษาอาการเจ็บปวดซึ่งเป็นภูมิปัญญาของคนในชุมชน	50
33	การประชุมบูรณาการร่วมกับหัวหน้าศูนย์ฯ กลุ่มสตรีบ้านห้วยชมภู และเจ้าหน้าที่ฯ สวพส. ในการออกแบบและพัฒนาตราสินค้า	51
34	ลายปักและลายเส้นของชาติพันธุ์ลาหู่ตำบลบ้านห้วยชมภูสำหรับใช้ประกอบการออกแบบตราสินค้า รวบรวมโดย นางสาวฉวีรินทร์พัชร ชยวงศ์ธร เจ้าหน้าที่ สวพส.	51
35	ตัวอย่างการออกแบบตราสินค้าตามที่เสนอในที่ประชุม	51
36	การประชุมคัดเลือกตราสินค้าของกลุ่มสตรีบ้านห้วยชมภู	51
37	ตราสินค้าผลิตภัณฑ์สมุนไพรชุมชนลาหู่ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยชมภู	52
38	การศึกษาข้อมูลส่วนผสมในผลิตภัณฑ์และตัวอย่างผลิตภัณฑ์ที่จะออกแบบฉลากสินค้า	52
39	ตัวอย่างการทดลองใช้ตราและฉลากสินค้ากับผลิตภัณฑ์ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนบ้านห้วยชมภู	52
40	การสำรวจแปลงร่วมกับสตรีเจ้าของแปลงทดสอบ หนอนที่สำรวจพบในแปลง และลักษณะการติดฝักของถั่วเหลือง 67 วันหลังปลูกทดสอบ	53

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
41	ขนาดและพิกัดแปลงทดสอบการเรียนรู้ของสตรีในการปลูกถั่วเหลืองในชุมชน	54
42	ผลผลิตถั่วเหลืองจากแปลงทดสอบการเรียนรู้ของสตรีในการปลูกถั่วเหลืองในชุมชน	54
43	การสัมภาษณ์คุณพ่อจะโพ อางหาญเจริญกิจ เกี่ยวกับการทำเต้าหู้ก่อน	54
44	นางนันทา ชูทรัพย์เจริญ สตรีนำร่องที่ร่วมปลูกทดสอบฯ ได้เล่าประสบการณ์ที่ได้เรียนรู้และการแก้ไขปัญหาจากการปลูกถั่วเหลืองของตนเอง	55
45	ขั้นตอนการทำเต้าหู้ก่อน: การเตรียมถั่วเหลืองแช่น้ำ 1 คืน และวัตถุดิบหลักที่ใช้	55
46	ขั้นตอนการทำเต้าหู้ก่อน: การม่ถั่วเหลืองและคั้นเพื่อให้ได้น้ำถั่วเหลืองและนำไปต้มให้สุก	56
47	ขั้นตอนการทำเต้าหู้ก่อน: การตรวจสอบการจับตัวของเต้าหู้หลังใส่เกลือและตีเกลือ	56
48	ขั้นตอนการทำเต้าหู้ก่อน: การอัดก้อนเต้าหู้	56
49	การแปรรูปกากถั่วเหลืองเป็นทอตมัน	56
50	ผลวิเคราะห์ฤทธิ์ทางเภสัชวิทยาและสารสำคัญในชาอัสสัม 13 รายการ พร้อมคำอธิบาย	57
51	การอธิบายผลวิเคราะห์คุณสมบัติชาอัสสัมจากแปลงของเกษตรกรสตรีให้แก่เจ้าหน้าที่โครงการหลวง	58
52	การอธิบายผลการวิเคราะห์คุณสมบัติชาอัสสัมให้กับเกษตรกรเจ้าของแปลง	58
53	ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสานเครื่องรางป้องกันสิ่งไม่ดี (ตาแหลว)	58
54	การวิเคราะห์จุดแข็งและจุดอ่อนของกลุ่มฯ ร่วมกับผู้ใหญ่บ้าน ประธานและสมาชิกกลุ่มฯ	60
55	สื่อข้อมูลเปรียบเทียบผักทั่วไปกับผัก GAP และนำเสนอด้วยเทคโนโลยีดิจิทัล (QR code)	60
56	การพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรของกลุ่มผู้สูงอายุชาติพันธุ์ไทลื้อบ้านปางปุก	62
57	การผลิตดอกไม้จันทน์ของกลุ่มผู้สูงอายุชาติพันธุ์ไทลื้อบ้านปางปุก	62
58	ประเภทและสัดส่วนการเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส. ของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูล	67
59	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลเรื่องบทบาทการมีส่วนร่วมตัดสินใจในครอบครัว	69
60	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลในการมีส่วนร่วมวางแผนอนาคตของครอบครัว	70
61	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลในการมีส่วนร่วมดูแลสุขภาพอนามัยของคนในครอบครัว	71
62	สัดส่วนของกลุ่มสตรีผู้ให้ข้อมูลในการมีส่วนร่วมตัดสินใจเรื่องการศึกษาของบุตร	71

สารบัญญภาพ (ต่อ)

ภาพที่		หน้า
63	สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านความมั่นคงด้านอาหาร (ข้าว) ของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูลก่อนและหลังเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส.	72
64	สัดส่วนความหลากหลายของอาหารในรอบ 10 ปีของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูล	73
65	สัดส่วนการเปลี่ยนแปลงด้านรายได้ของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูลก่อนและหลังเข้าร่วมงานส่งเสริมกับ สวพส.	73
66	ชนิดและสัดส่วนพืชที่ปลูก รวมทั้งสัดส่วนการมีชื่อเป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตรของครัวเรือนสตรีผู้ให้ข้อมูล	74

บทคัดย่อ

การศึกษาและพัฒนากระบวนการเสริมสร้างบทบาทสตรีชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชน มีวัตถุประสงค์เพื่อทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในชุมชนโครงการหลวงและ สวพส. ที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์และระดับการพัฒนาของแต่ละชุมชน รวมทั้งศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและบทบาทสตรีชาติพันธุ์จากการเข้าร่วมกิจกรรมส่งเสริมกับ สวพส. โดยวิธีการวิจัยแบบผสมผสานในการสัมภาษณ์ด้วยแบบสอบถามแบบมีโครงสร้าง การสัมภาษณ์เชิงลึก การประชุมกลุ่มย่อย และการสังเกตแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มสตรีชาติพันธุ์เป้าหมายในชุมชนโครงการหลวง 5 แห่ง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง

(1) ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงบทบาทสตรีต่อการพัฒนาเศรษฐกิจครัวเรือน ปี พ.ศ. 2564 ในชุมชนโครงการหลวง 12 แห่ง ครอบคลุม 7 ชาติพันธุ์ รวมทั้งสิ้น 1,823 คน พบว่า กลุ่มสตรี 72% มีความเห็นว่าสังคมยอมรับบทบาทของสตรีมากขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต พิจารณาจากจำนวนสตรีที่สามารถทำงานนอกบ้านและมีส่วนร่วมในการหารายได้ของครัวเรือน จำนวนสตรีในการเข้าร่วมประชุมและแสดงความคิดเห็น และสตรีได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน สตรีมีส่วนร่วมตัดสินใจด้านต่างๆ ในครอบครัวเพิ่มขึ้น ครอบครัวมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 สตรี 90% มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค บางครอบครัวมีข้าวเหลือ สถานการณ์การขาดแคลนข้าวลดลง นอกจากนี้ยังสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้หลากหลายมากขึ้น ส่วนรายได้ สตรีมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 ครัวเรือน 65% มีรายได้ 50,000-150,000 บาท เพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริมที่ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อปีน้อยกว่า 50,000 บาท (80%) ด้านความสอดคล้องกับ SDG # 5 กลุ่มสตรี 92% สามารถใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ทโฟนในการเข้าถึงแหล่งความรู้ ความบันเทิง เชื่อมโยงสังคมออนไลน์ ฯลฯ กลุ่มสตรี 38% มีชื่อเป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร และกลุ่มสตรี 16% เป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน สำหรับข้อเสนอแนะแนวทางการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 หลักสูตรรวมเพื่อการเสริมสร้างความรู้และทักษะของสตรีสำหรับทุกสาขา/ศูนย์ฯ โดยจัดลำดับความสำคัญดังนี้ (1) การพัฒนาความรู้และทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สื่อออนไลน์ เพื่อใช้ยกระดับการผลิตและการตลาดแบบใหม่ (2) การเสริมสร้างความเข้มแข็งของการรวมกลุ่มและการบริหารจัดการกลุ่มสตรีที่มีอยู่เดิม (3) การพัฒนาทักษะการพูด การนำเสนอในที่สาธารณะ และเทคนิคการถ่ายทอดความรู้ (4) การส่งเสริมให้เยาวชนสตรีได้รับทุนการศึกษาเพื่อเรียนต่อในระดับที่สูงขึ้น เพื่อให้สามารถประกอบอาชีพและกลับมาพัฒนาชุมชนตนเองได้ (5) การจัดตั้งสภาเครือข่ายสตรีในพื้นที่โครงการหลวงและส่วนที่ 2 หลักสูตรเฉพาะที่เหมาะสมกับกลุ่มสตรีที่มีบริบทพื้นที่แตกต่างกัน

(2) การทดสอบกระบวนการยกระดับบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในพื้นที่ดำเนินงานของโครงการหลวงและ สวพส. 5 ขั้นตอน โดย (ก) วิเคราะห์และคัดเลือกกลุ่มสตรีเป้าหมาย ซึ่งเป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ สามารถพัฒนาตนเองและครอบครัวให้มีอาหารและรายได้ที่เพียงพอ รวมถึงเป็นกลุ่มเครือข่ายพื้นที่เดียวกัน โดยกระบวนการมีส่วนร่วมกับผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 3 ฝ่าย (ข) ออกแบบและคัดเลือกวิธีการพัฒนากระบวนการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม โดยยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง ประกอบด้วย การเรียนรู้ในห้องเรียน การฝึกปฏิบัติจริง ระบบพี่เลี้ยงอย่างต่อเนื่อง การเรียนรู้จากสื่อสิ่งพิมพ์และออนไลน์ การถ่ายทอดความรู้ให้ผู้อื่น (ค) ทดสอบการเรียนรู้ด้วยการปฏิบัติจริงร่วมกับกลุ่มสตรีเป้าหมายในชุมชนโครงการหลวง 5 แห่ง และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง ได้แก่

ศูนย์ฯ ปังค่า พัฒนาสินค้าต้นแบบของกลุ่มสตรีชนเผ่าอ้าวเมียนบ้านปางค่าใต้ ปกุกทอดสอบต้นหอมของกลุ่มสตรีชนเผ่าม้งบ้านสิบสองพัฒนา ศูนย์ฯ ห้วยน้ำขุ่น ยกระดับผลิตภัณฑ์สมุนไพรให้มีตราสินค้าและบรรจุภัณฑ์ของผลิตภัณฑ์ชุมชน ศูนย์ฯ พระบาทห้วยต้ม เสริมสร้างองค์ความรู้ในการเข้าถึงแหล่งโปรตีนทางเลือกที่มีคุณภาพและมีคุณค่าทางโภชนาการในชุมชนทั้งในฐานะผู้ปลูกและผู้แปรรูปอาหาร ศูนย์ฯ ป่าเมี่ยง รวบรวมภูมิปัญญาบ้านปางบง 4 ด้าน ศูนย์ฯ แม่แฮ พัฒนาทักษะการเป็นวิทยากรท้องถิ่น โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ วังไผ่ ยกระดับกลุ่มวิสาหกิจผู้ปลูกผักปลอดภัยบ้านใหม่สู่การเป็นผู้ประกอบการธุรกิจเกษตร โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ ถ้ำเวียงแก สนับสนุนการต่อยอดฐานความรู้เดิมของกลุ่มผู้สูงอายุชาติพันธุ์ไทลื้อบ้านปางบุก และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ น้ำแปง รวบรวมภูมิปัญญาลายปักผ้าอ้าวเมียนบ้านน้ำแปง (ง) ถอดบทเรียนการยกระดับบทบาทสตรีเป้าหมาย ด้วยการประชุมกลุ่มย่อยและการสังเกตแบบมีส่วนร่วม เพื่อประเมินทักษะและทัศนคติของกลุ่มสตรีที่ร่วมงานทดสอบ และ (จ) ข้อเสนอแนะการพัฒนาบทบาทสตรีในระยะต่อไป

(3) ผลการศึกษาการเปลี่ยนแปลงคุณภาพชีวิตและบทบาทสตรีชาติพันธุ์ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ ถ้ำเวียงแก และน้ำแปง ครอบคลุม 3 กลุ่มชาติพันธุ์ ได้แก่ ไทลื้อ ม้ง และอ้าวเมียน รวมทั้งสิ้น 99 คน พบว่า (ก) กลุ่มสตรี 85% มีความเห็นว่าสังคมยอมรับบทบาทของสตรีมากขึ้นเมื่อเทียบกับอดีต พิจารณาจากสัดส่วนสตรีที่สามารถทำงานนอกบ้านและมีส่วนร่วมหารายได้ของครัวเรือน จำนวนสตรีที่เริ่มเป็นผู้นำดูแลครอบครัว สัดส่วนสตรีที่ร่วมแสดงความคิดเห็นและได้รับการยอมรับ สัดส่วนสตรีที่มีบทบาทตัดสินใจพัฒนาชุมชน และจำนวนสตรีได้รับเลือกเป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน (ข) การเปลี่ยนแปลงบทบาทของสตรี โดยสตรีมีส่วนร่วมตัดสินใจในระดับมากเกี่ยวกับการเลือกชนิดพืชหรือสัตว์สร้างรายได้ ระดับปานกลาง 3 เรื่อง คือ การหาแหล่งทุนและสินเชื่อเพื่อการเกษตร การเลือกวิธีการออมเงิน การจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร ส่วนการวางแผนอนาคตของครอบครัว พบการมีส่วนร่วมมากที่สุด 3 เรื่อง ได้แก่ การวางแผนการประกอบอาชีพ การดูแลรักษาสุขภาพ การออมเงิน ด้านการดูแลสุขภาพอนามัยคนในครอบครัว พบการมีส่วนร่วมมากที่สุด 3 ลำดับ ได้แก่ การเลือกอาหารที่เหมาะสมต่อคนในครัวเรือน การดูแลคนในครัวเรือน ยามเจ็บป่วย การจัดการบ้านเรือนให้สะอาด และด้านการศึกษาของบุตร พบว่าสตรีเป็นผู้ตัดสินใจหลักเรื่องการศึกษาของบุตร 60% ซึ่งอยู่ในระดับที่พอใจแล้ว 56% และต้องการให้บุตรศึกษาต่อในระดับวิทยาลัย/มหาวิทยาลัย 32% (ค) การเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจของครัวเรือน สตรีมีความมั่นคงด้านอาหารเพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 สตรี 90% มีข้าวเพียงพอต่อการบริโภค บางครอบครัวมีข้าวเหลือสถานการณ์การขาดแคลนข้าวลดลง นอกจากนี้ยังสามารถเข้าถึงแหล่งอาหารได้หลากหลายขึ้น ส่วนของรายได้ ครัวเรือนสตรีมีรายได้เพิ่มขึ้น โดยปี พ.ศ. 2563 ครอบครัว 60% มีรายได้ 50,000-150,000 บาท เพิ่มขึ้นจากก่อนเข้าร่วมงานส่งเสริมฯ ที่ส่วนใหญ่มีรายได้ต่อปีน้อยกว่า 50,000 บาท (82%) (ง) การเปลี่ยนแปลงด้านสังคมและชุมชน สตรี 31% ดำรงตำแหน่งผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน ส่วนใหญ่เข้าถึงสวัสดิการของรัฐ 99% และไม่ได้รับสวัสดิการของรัฐ 1% สตรี 82% เป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในจำนวนนี้ 94% สามารถใช้โทรศัพท์มือถือในการเข้าถึงแหล่งความรู้และความบันเทิง เชื่อมโยงสังคมออนไลน์ ฯลฯ (จ) ความสอดคล้องกับ SDG # 5 กลุ่มสตรี 82% เป็นเจ้าของโทรศัพท์มือถือ ซึ่งในจำนวนนี้ 94% สามารถใช้โทรศัพท์มือถือแบบสมาร์ตโฟนในการเข้าถึงแหล่งความรู้ ความบันเทิง เชื่อมโยงสังคมออนไลน์ ฯลฯ กลุ่มสตรี 36% มีชื่อเป็นผู้ใช้ประโยชน์ที่ดินทางการเกษตร และกลุ่มสตรี 31% เป็นผู้นำชุมชน/คณะกรรมการหมู่บ้าน

คำสำคัญ: ทุนมนุษย์ บทบาทหญิงชาย ความเหลื่อมล้ำทางดิจิทัล พื้นที่สูง

Abstract

The research and development of ethnic women empowerment in highland aims to test the development process innovation derived from the study in 2021. The research also assessed livelihood changes of women who have participated in the development programs of Highland Research and Development Institute (HRDI). Mixed method research methodology comprises of structured questionnaire, focus groups and participatory observation. The target groups are women in 5 selected Royal Project Development Centres and 3 highland development centers operated by HRDI.

(1) Review of the 2021 study reveals that 72% of 1,823 women in 12 Royal Project Development Centers have perceived better public recognition of women role. More women can work in formal sector and earn to support the family. Also women have more opportunities to represent and express their views in meetings. Increasing number of women are elected as village leaders and committees. 90% of target household produced sufficient rice and some families has less rice shortage. Regarding household economy, 65% of total target families earned 50,000-150,000 Baht per year in 2021. Before joining the Royal Project development programs, 80% of the target families earned less than 50,000 Baht per year. As for the SDG #5 relevance, 92% of target women are able to use smart phone while 38% registered land possessions in the women names. Only 16% of women were elected as village leaders and committees. The research proposed policy recommendations with two tracks of fundamental empowerment programs for all women and customized ones tailored for different women groups. The fundamental track covers five prioritized programs; application of digital technology in production and new marketing, empowerment of existing women groups, capacity building on presentation skills and public speaking, fellowship support for girls and establishment of highland women networks.

(2) Testing of five steps of iterative empowerment process in five selected Royal Project development centers and the highland development centers. First, identification of target women groups who are in need to improve their livelihood in cooperation with relevant stakeholders. Second, designing of learning contents and learning modes based on learners-centric principle that includes training, on the job training, mentoring, self-learning and teaching the others. Third, implement learning by doing on the ground, for example, redesigning of handicraft products with Mien women group and trial of local indigo plants (Hom) with Hmong women group in Pangkha Royal Project Development Centre, development of herbal product brand in Hueynamkhun Royal Project Development Centre and production of alternative plant based protein in Prabat Huaytom Royal Project Development Centre, women leader succession indigenous knowledge in Pamieng Royal Project Development Centre,

presentation skill of local trainers in Maehae Centre. In Nan province, learning contents were jointly selected with women groups; entrepreneur development of rural enterprise led by women groups in Wangpai highland development centre, alternative income from paper flowers and craft products in Pangpuk village of Thamweingkae highland development centre and ethnic hand woven in Nampaeng village. Fourth, reflection and lesson learned of empowerment process from participatory observation and focus groups. Lastly, recommendations for next circle of empowerment programs are proposed.

(3) Women livelihood assessment was conducted by interview of 99 Hmong, Mien and Tailue women in Wangpai, Nampaeng and Thamwiengkae highland development centres in Nan province. The study reveals that 85% of total women have perceived better public recognition of women role. This is reflected with increasing number of women can work in formal sector and earn to support the family. Also women have more opportunities to represent and express their views in meetings. In addition, women have involved the greatest in decision making on economic crops and livestock selection and moderate participation in selection of credit access, modes of savings and marketing. Women has the strongest role in family career selection and savings. Also, 60% has leading decision on child education. 90% have produced or accessed sufficient rice. Regarding household economy, 60% of total target families earned 50,000-150,000 Baht per year in 2021. 82% of the family earned less than 50,000 per year before joining the HRDI development programs. 31% of women were elected as village leaders and committees. 99% of women are able to access public welfare. As for the SDG #5 relevance, 82% of women has got cell phones and 94% of this number are able to use smart phone. 36% registered land possessions with the women names.

Keywords: human capital, gender equity, reduced digital inequality, highland